

BAKI BEYNƏLXALQ
MULTİKULTURALİZM MƏRKƏZİ

BAKU INTERNATIONAL MULTICULTURALISM CENTRE

Főszerkesztő:

Kamal Abdulla

*Bakui Nemzetközi Multikulturális Központ
Kuratóriumának elnöke, akadémikus*

Szerkesztőbizottság:

*Isa Habibbayli (akadémikus), Azad Mammadov (professzor),
Asif Hacıyev (professzor), Oktay Samadov (docens),
Telman Kazimov (docens), Qismat Rüstamov,
Sarraf Hüseyinov, Ravan Hasanov*

A magyar nyelvű kiadás fordítója:

Maria Kenessey

(az Eötvös Loránd Tudományegyetem ny. adjunktusa, turkológus)

*A könyv borítójának belső oldala az azeri szobrásznak,
Görüş Babayevnek a Dede Korkut Könyve desztán motívumai
inspirálta szobrai alapján készült.*

Fotó: Ahmad Muxtarov

ISBN: 978-9952-28-249-8

© BNMK, 2015

Azerbajdzsán elnöke rendeletet adott ki a Dede Korkut Könyve című desztán első német fordítása és kiadása 200 éves évfordulójának megemlékezése alkalmából, amelynek értelmében a Bakui Nemzetközi Multikulturális Központ szervezésében a mű 26 nyelven kerül bemutatásra:

Angol	Görög	Kínai	Magyar	Tat
Avar	Grúz	Khinalug	Olasz	Tális
Azeri	Héber	Kurd	Orosz	Török
Arab	Hindi	Lezg	Örmény	Udi
Francia	Japán	Német	Perzsa	Ukrán*

* A könyv a közeljövőben meg fog jelenni spanyol, portugál, indonéz, holland, lengyel, cseh, bolgár és több más nyelven is.

**Azerbajdzsán elnökének rendelete a Dede Korkut
Könyve című desztán első német fordítása és kiadása
200 éves évfordulójának megünneplése alkalmából**

2015-ben ünnepeljük kétszáz éves évfordulóját Azerbajdzsán szellemi kulturális örökségének kivételes részét képező Dede Korkut Könyve című desztánnak a német keletkutató, Friedrich von Diez által való kiadását, melynek során a tudományos világ is megismerhette a művet.

Az utóbbi időben számos, a Dede Korkut Könyvével kapcsolatos tudományos kutatást végeztek. A desztánnal foglalkozók komoly lépéseket tettek annak érdekében, hogy a téma önálló kutatási területté nője ki magát. 2000-ben, a Dede Korkut Könyve 1300 éves évfordulóját az UNESCO közreműködésével nemzetközi keretek között ünnepelték, amely a mű kutatását magasabb szintre emelte.

A Dede Korkut desztán óriási szerepet játszik a nemzeti és kulturális örökség védelmében és továbbörökítésében, valamint segít abban is, hogy az újabb generációkat azeri nemzeti öntudatra nevelhessük. Annak érdekében, hogy biztosítva legyen a szöveghagyomány szisztematikus keretek között történő kutatása, Azerbajdzsán Alkotmányának 109. cikkelyének 32. bekezdésére hivatkozva az alábbi döntést hozom:

1. Azerbajdzsán Kulturális és Idegenforgalmi Minisztériuma, Oktatási Minisztériuma, az Azerbajdzsán Nemzeti Tudományos Akadémia, a Bakui Nemzetközi Multikulturális Központ, Azerbajdzsán Elnökének Tudományos Alapja, és az Azerbajdzsáni Írószövetség javaslatait figyelembe véve, felhatalmazom őket, hogy készítsenek egy kutatási programot, amellyel méltóképpen megünnepelhetjük a Dede Korkut Könyve című műnek Friedrich von Diez által német nyelvre történt fordításának, kiadásának és ismertetésének kétszáz éves évfordulóját, és erre vonatkozóan Azerbajdzsán Minisztertanácsának javaslatot nyújtsanak be.

2. Említett projekttel kapcsolatos, felmerülő kérdések megoldására Azerbajdzsán Köztársaságának Minisztertanácsát hatalmazom fel.

Ilham Aliyev,
Azerbajdzsán Elnöke

Baku, 2015. február 20.

Heinrich Friedrich von Diez

(1751-1817)

Von Dieznek szeretettel...

1815-ben a kiemelkedő német keletkutató és diplomata Heinrich Friedrich Von Diez német nyelvre ültette át a Dede Korkut Könyve című oguz-török desztán egy jelentős részét. Von Diez, ahogy a Porosz Királyságban történt első utazása során, az Oszmán Birodalomban töltött évek alatt is számos különféle keleti kéziratot gyűjtött össze, amelyek közül a fentiekben említettnek kiemelt figyelmet szentelt. Az abban leírt szereplők és cselekmények, a számos egyezés, párhuzam és hasonlóság miatt Von Diezt a régi görög mítoszokra emlékeztették, így többek között ennek tudható be, hogy a Dede Korkut történetek közül éppen azt választotta ki, amely azt meséli el, hogy az oguz Baszat hogyan ölte meg Tepegözt, a küklopszot. A Baszat és Odüsszeusz, illetve Tepegöz és Polüphemosz személye közötti hasonlóságok, valamint a cselekményvonalban megfigyelhető párhuzamok alapján Von Diez arra jutott, hogy a Dede Korkut desztánban leírt nemzetségek története a régi évszázadokra nyúlik vissza.

Von Diez alapos összehasonlító elemzéssel és előszóval ellátott saját fordítását Berlinben adta ki, így 1815-ben a tudományos világ is megismerhette a Dede Korkut Könyve című desztánt. Ezután az olasz, orosz, török, francia, német, amerikai és azeri tudósok Von Diez hatására mélyreható, jelentős, gazdag és színes, a témával foglalkozó kutatási területet hoztak létre. Mindennek már kétszáz éve.

2015. február 20-án Azerbajdzsán elnöke, Ilham Aliyev, eme jelentős esemény kétszázadik évfordulója alkalmából, egy rendkívül fontos rendeletet írt alá. A rendelettel a téma kutatói a kiemelkedő orientalista, valamint a 19. századi német filológia romantikus irányzatának egyik legismertebb képviselője, Von Diez személye előtt kívánnak tisztelegni. Így 2015 nem csupán Azerbajdzsán, hanem a filológia tudománya, valamint a témával foglalkozók számára is jelentős évnek számít.

A könyv, amely 1815-ben jelent meg, a Von Diez által írt előszót és a Dede Korkut desztán 12 történetének egyikét foglalja magába. Utóbbit Von Diez maga választotta, méghozzá a fentebb már említett mondát, amely azt meséli el, hogy Baszat hogyan végzett Tepegözzel. Bár az első berlini kiadás óta kétszáz év telt el, mégis, a német tudós a Dede Korkut Könyve című művel olyan szellemi értéket adott Azerbajdzsánnak, amely napjainkban is aktuális. Mindannyiunkat örömmel és büszkeséggel tölt el, hogy halhatatlan desztánunk, amely fontos része kulturális örökségünknek, továbbá Von Diez értékes előszava végre a világ más nyelvein is elérhetővé válik. Bízom benne, hogy ez a könyv, amely a bakui Nemzetközi Multikulturális Központ és az Azerbajdzsáni Kreatív Alap közreműködésével valósulhatott meg, nemzettől és vallástól függetlenül minden olvasó szívét ugyanazzal a lelkesedéssel tölti el, amelyet Von Diez is érzett kétszáz évvel ezelőtt.

A nagy tudós "Az újonnan felfedezett oguz, és a homéroszi küklopsz összehasonlítása" című tanulmány végén így fogalmaz: "Sosem hiábavaló erőfeszítés fényt gyűjtani az ókori történelem sötétjében. Fáradásainkért a későbbi tudós generációk hálásak lesznek". És ez valóban így is lett.

Heinrich Von Dieznek és a témában érdekelt minden kedves olvasónak mély megbecsüléssel és szeretettel,

Kamal Abdulla

HEINRICH FRIEDRICH VON DIEZ

*Az újonnan felfedezett oguz,
és a homéroszi küklopsz
összehasonlítása*

---

*Dede Korkut Könyve.
Mese arról, hogyan ölte
meg Baszat Tepegözt*

Berlin - 1815 / Baku - 2015

**AZ ÚJONNAN FELFEDEZETT
OGUZ, ÉS A HOMÉROSZI
KÜKLOPSZ ÖSSZEHASONLÍTÁSA**

Bemutatja a pápai titkos tanácsos és a prelátus
tanácsadója,
Heinrich Friedrich von Diez

Halle és Berlin, 1815.

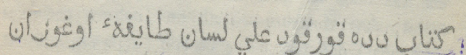
Készült a Hallei Árvaház Kiadójának
megbízásából

TEPEGÖZ, AVAGY AZ OGUZ KÜKLOPSZ

A tatár – török nyelvben

1. A szöveg, ahonnan az alábbi címet vettem, a borító belső oldalán olvasható:

کتاب دده قورقود علی لسان طایفه اوغوزان

Ez az oguz törökök nyelvén íródott, azt jelenti, hogy Dede Korkut Könyve, és a 61-es számot viseli a keleti kéziratokból álló szerény gyűjteményemben. Ugyanez a kézirat megtalálható a Drezdai Királyi Könyvtárban és tökéletesen megegyezik az enyémmel (*Memorabilien von Paulus, Viertes Stück, S. 13. Nr. 86.*), azonban utóbbi számos elírást tartalmaz.

2. Problémák merülhetnek fel arra vonatkozóan, hogy nincsen utalás a könyv tartalmára, illetve

szerzőjére, ezért rendkívül fontos részletesen ismertetni a kéziratot a jelen tanulmány olvasóival.

3. A kézirat rövid bevezetője így szól:

Mohamed Próféta idejében, nyugodjon békében, született egy családban egy ember, Korkut Ata (az ata jelentése atya, azonos a dede szóval), aki jól ismerte az első oguzokat. Bármilyen, amit megjövendölt, beteljesedett. Mindenféle jóslata volt a jövőre vonatkozóan, a mindenható Allah sugallatára.

Így beszélt Dede Korkut: "Ha elérkezik a végítélet napja, ismét felszabadul a Kaja törzs és többé senki nem veheti el tőle függetlenségét. Ez a napjainkban is élő Oszmán-dinasztia eredetére utal, amely uralkodni fog az utolsó időkig, a végítélet napjáig." Ilyen és ehhez hasonló jóslatai voltak. Dede Korkut megoldást nyújtott az oguzok minden gondjára. Akármilyen történt, senki sem cselekedett anélkül, hogy kikérte volna Dede Korkut tanácsát, bármit is mondott, azt elfogadták. Meghallgatták szavait, és aszerint cselekedtek.

4. Az Oszmán-házra való utalás egyértelművé teszi, hogy amikor az imént idézett bevezetőt írták, a dinasztia már létezett. Ugyanakkor hogyan

lehetséges, hogy Dede Kokrut Mohamed Próféta korában élt, jóval azelőtt, hogy az Oszmán-dinasztiát megalapították volna? Eszerint az Oguznámban leírt események alapján bizonyos, hogy nem élhetett a 9. század előtt. A későbbiekben részletesebben ki fogok térni a tényleges szövegre és tisztázni fogom a felmerülő ellentmondásokat.

5. A bevezetést Dede Korkut bölcsességei követik. Az első így szól: "Ha nem kéritek a Teremtő közbenjárását, nem fognak jól alakulni a dolgaitok." Az én kéziratomból hiányzik hozzávetőlegesen fél oldalnyi. Úgy tűnik, hogy ezek a bölcsességek később lettek hozzátoldva a kézirathoz, és a többségük, de nem az összes, megtalálható az Oguznámban is.

6. A könyv tényleges bevezetője, amelyet Dede Korkutnak tulajdonítanak, a második oldalon olvasható.

Dede Korkut így szólt: "Halljátok, hogy mit mondott a kánunk!

Szólásra nyitom ajkam, és a mindenható Allahhoz fogok imádkozni" stb.

7. Előbb Allahot, majd Mohamed Próféát és Alit dicsőíti. A muszlim hagyományoknak

megfelelően minden könyv így kezdődik, azzal az egyetlen különbséggel, hogy azon szerzők, akik nem a perzsa hitvallást vallják, áldásaikat Mohamed családjához és leszármazottaihoz intézik anélkül, hogy megemlítenék Ali kalifa nevét. Mindez arra enged következtetni, hogy a szerző vagy fordító nem volt hanafita, sem pedig oszmán. Ezek alapján feltételezhetően Dede Korkut a perzsa iskolához tartozott, ahogy azt már bizonyítottam Oguznáme című művemben.

8. Az imát követően, szintén a második oldalon, egy sajátos cím után néhány megjegyzés olvasható a női értékekre vonatkozóan egy jól ismert költőtől. Ez a harmadik oldalon tovább folytatódik.

9. Ezt követi tizenkét történelmi monda. Az első Bugacs kán, a második Szalur Kazan fosztogatásairól szól, míg a tizenegyediknek "Szalur Kazan kiszabadítása", a tizenkettediknek pedig "A külső oguzok lázadása a belső oguzok ellen" a címe. Mindegyik történet szerencsétlenségekről, egyes esetekben oguz kánok hőstetteiről vagy fekete-tengeri névtelen görög és ázsiai népek elleni harcokról szól, így nem ad teljes képet az oguz történelemről. Az elbeszélések inkább sajátos családi történetek,

amelyek teljesen kitaláltak vagy megszépítette őket az emlékezet.

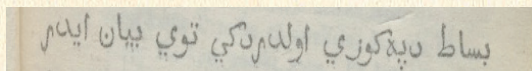
10. Mielőtt részletesebben kitérnék a szerző személyére, meg kell jegyezni, hogy semmiféle időbeli utalás nincs a könyvben, amelyből következtetni lehetne a korszakra, amelyben a különféle események történtek. A bevezetőben leírtak alapján feltételezhető, hogy mindegyik esemény Dede Korkut idejében történt, azonban nem a saját nevében meséli el a történeteket. Időről időre feltűnik, hogy tanácsot adjon, de többnyire csak az események végén jelenik meg, és ekkor áldását adja az oguzokra. Ezeket a történeteket összegyűjtve később Oguznámenak nevezték el. Dede Korkut imént említett áldásai hét történet végén olvashatóak, azonban semmiféle következtetést nem lehet belőlük levonni. Az „oguznáme” szó nem fordítható le úgy, mint „Az oguzok könyve”, vagy „Az oguzok története”. Sokkal inkább úgy kell rá tekinteni, mint egy olyan műre, amelyet az oguzoknak szántak. Abban az esetben lehetett volna „Az oguzok története” címet adni neki, ha minden történet teljes és hiánytalan lett volna. Dede Korkut minden történet végén csak egy-egy imát vagy

áldást mond el, és azokat is egyes szám harmadik személyben. Feltételezhetően az oguznéme kifejezés azért ismétlődik annyiszor a műben, hogy utaljon a könyv címére. Minden bizonnyal a kézirat egy korábbi tulajdonosa, arra alapozva, hogy Dede Korkut áldásai nagy számban fordulnak elő a műben, a „Korkut Könyve” címet adta neki, amely a borító belső oldalán olvasható. Ahogy arra már korábban utaltam és bizonyítottam is, a keleti emberek nem igazán törekedtek a tényszerű, minden részletre kiterjedő közlésre. Az sem teljesen kizárt, hogy a könyvet egy harmadik, ismeretlen személy állította össze. Ugyanakkor tény, hogy az elbeszélte események minden kétséget kizáróan más időben történtek, ellentmond ennek a feltételezésnek. A már említett eset a görögökkel a Fekete-tengernél és a külső oguzok lázadása a belső oguzok ellen korábbiak, mint a többi esemény. Utóbbiak az oguzok korai éveiben kellett, hogy történjenek, tehát több ezer évvel azelőtt, hogy Korkut élt.

Ugyanez az ellentmondás figyelhető meg a már említett bevezetőben, amely szerint Dede Korkut ismerte az első oguzokat, noha csak a késői oguzokat ismerhette, ugyanis az oguzok ősei több mint 3000 évvel korábban éltek.

11. Mindezt alátámasztja a nyolcadik történet, amelyet a későbbiekben ismertetek. A történet címe:

A cím fordítása: „Írva vagyok, hogy Baszat hogyan ölte meg Tepegözt”. Tepegöz hatalmas és erős emberként van leírva, akinek mindössze egyetlen szeme van, az is a homlokán, és amely után a nevét is kapta. A Tepegöz név szó szerinti jelentése „szem a homlokon” (*Scheitel – Auge*). Ez a teremtmény minden szempontból olyan, mint a görög küklopszok, különösen pedig a Homérosz által leírthoz hasonlít, amelyről sokkal több anyag maradt fent, mint a többiről.

12. Hamarosan rá fogok mutatni, hogy az oguz küklopszot nem a görögökről mintázták, épp ellenkezőleg. Amennyiben a görög változatot a korai ókorból eredeztetik, akkor az oguz nem lehet annyival későbbi, hogy Dede Korkut korában keletkezzen, ahogy azt az alábbiakban bizonyítani fogom. A leírás alapján nem csak azért küldték el Dede Korkutot Tepe Gözhöz, hogy véget vessen az oguzokkal való ellenségeskedésnek, hanem hogy megénekelje az

öröm új dalait, és áldását adja, miután Baszat végzett Tepe Gözzel. A történet elején szó esik az oguzok ősatyjáról, majd néhány nemes oguz bég is említésre kerül, mint Dede Korkut kortársa, név szerint Aruz Kodzsa, a történet hősének, a küklopszot leterítő Baszatnak az apja. Mindez azt bizonyítja, hogy Dede Korkutot egyszerűen visszahelyezik az ókori időkbe, ami nem meglepő tekintve, hogy a küklopszokra, az oguzokra és görögökre is mondabeli személyekként tekintenek. Ugyanakkor azonos történelmi gyökerekkel kellett, hogy rendelkezzenek, amelyre most nem térek ki részletesebben.

13. Nincs okom kételkedni abban, hogy Dede Kokrut létező személy volt, azonban a késői oguzok idején élt, akiket igazságtalanul megfosztottak elődeik jogaitól, ahogy a fenti bevezetőben is olvasható (az idézett próféciaiban). Ezt az Oguznáme egyéb eseményei is igazolják. Köztudott, hogy Dede Korkut az oguzok bizalmas tanácsadója volt, ahogy ezt a neve mellett olvasható Dede vagy Ata, tehát atya jelző is mutatja. Bizonyos, hogy szájhagyomány útján fennmaradt számos régi történetet ismert, amelyeket továbbadott kortársainak egy teljesen más formában, mint ahogy napjainkban ismerjük

őket. Elfogadott nézet, hogy Dede Korkut volt az, aki elsőként gyűjtötte össze és jegyezte le az oguz szólásokat és közmondásokat az Oguznámban. Az időbeli utalásokra vonatkozó ellentmondások ellenére, amely egyébként jellemző a Keletre, képtelen felvetés, hogy Dede Korkut szemtanúja lett volna olyan eseményeknek, illetve kortársa olyan személyeknek, akik több, mint kétezer évvel őt megelőzően éltek. Meggyőződésem, hogy a könyvet egy harmadik személy állította össze Dede Korkut szóbeli és leírt elmondásai alapján, és tiszteletből vagy hódolatból úgy mutatja be őt, mint közvetítőt az ifjabb és idősebb oguzok között, annak ellenére, hogy nem élt közöttük. Ugyanakkor hangsúlyoznom kell, hogy Dede Korkut sehol sem beszél a saját nevében, és mindig mint tanácsadó vagy áldásosztó van megemlítve, ezért nincs okunk kételkedni a könyv keletkezésének idejére vonatkozóan. Habár semmilyen utalás nincs a könyv szerzőjére vagy összeállítójára, annyi mindenesetre elmondható a rövid bevezető alapján, hogy korábban keletkezett, mint hogy az Oszmán-dinasztiát megalapították volna. Mindezt a tatár és török nyelv együttes használata, valamint a szerző egyszerű és nyers stílusa is alátámasztja, ugyanis mindkettő az

Oszmán Birodalom előtti korokra volt jellemző. Ez még inkább bizonyossá válik, amint részletesebben kitérek az oguz nyelvre, ahogyan feltételezhetően egy oszmán nevezte az első oldal hátulján.

14. Az említett oguz nyelv pedig nem más, mint a török-tatár nyelv, amelyről az Oguznáme bevezetőjében már korábban írtam. (*Denkwürdigkeiten von Asien. I. Band. S. 165-166.*). Az oguzok a törökök és tatárok keveredése nyomán kialakult népek elődei voltak. Mogul unokája, Oguz kán egyesítette őket uralma alatt. (*i.m. 153.*).

Halála után számos változás történt birodalmában, melynek során új törzsek jelentek meg, a nevek megváltoztak, és mindez egy új dialektus kialakulásához vezetett. Nem hiányzik a korai oguzok leszármazottainak pontos sora. Voltak törzsek, amelyek továbbra is oguznak hívták magukat és megőrizték nyelvüket, amely a későbbi generációkban is tovább élt. Ezek a törzsek még annak az Ertugrulnak az idejében is léteztek, aki I. Oszmánnak, az Oszmán-dinasztia megalapítójának volt az apja. Mindezek bizonyítása végett a bizánci történészekre hivatkozom, akik visszanyúltak egészen a Düz Alp oguz törzsig, amely nevét a

vezetőjéről kapta. Fia Oguz Alp (későbbi nevén Szulejmán), az egyik oguz törzs vezére, sokat harcolt a görögökkel és rövid idő alatt figyelemre méltó hatalomra tett szert. Oguz Alp fiának, Ertugrulnak az uralma alatt az oguzok számos erődöt bevettek a Krím-félszigeten. Az ő fia, Oszmán adta a nevét a dinasztíának. (*Stritter Memor. Popular. Vol. III. 531-533*). Ez megegyezik azzal az adattal, amelyet De Guignes gyűjtött keleti utazásai során. De Guignes úgy véli, hogy a turkománok, vagy más néven úzok (német: Ghuzz), azonosak az oguzokkal. Közülük később néhány törzs kivált a törzsszövetségből és Európába vándorolt, ahol úzokként lettek ismertek. Említett úzok feltehetőleg Úzia földjéről érkeztek, amelyet a bizánci források a Kaukázusba tesznek (*Stritter, i.m. III. 807.*). A turkománok, vagy úzok elüldözték a szeldzsukokat Horásszánból, ahol azt követően letelepedtek. Később, a hidzsra 611. évében (1214) megkezdték első hadjáratukat Kisázsiában a már korábban említett Szulejmán sah vezetésével, aki I. Oszmán nagyapja volt. Azonban a mongolok visszaszorították őket, így Azerbajdzsánba mentek. A hidzsra 616. évében (1219) Szulejmán elindult ötezer harcossal Kisázsiába, de az Eufrátesz folyónál életét vesztette. Fia, Ertugrul megerősítette hatalmát

Konjában, a szeldzsukok központjában. 680-ban vagy 687-ben (1281 vagy 1288) halt meg és fia, I. Oszmán követte az uralkodásban (*De Guignes, Geschichte der Hunnen und Turken. Vol IV. 353.*). Mindezek alátámasztják, hogy Ertugrul révén került az oguz nyelv Konjába, a szeldzsukok területére. A néhai Reisz Efendi, vagy más néven Rasid Efendi, aki ugyancsak jól ismerte ezt a történetet, megerősítette, hogy mindössze kétezer turkomán vagy oguz tartott Oszmánnal, amikor hódító útjára indult, hogy megalapítsa birodalmát. Mindebből az következik, hogy az oguz-török nyelv nem maradhatott meg, mint a szeldzsukok nyelve, helyette az úgynevezett török lett a domináns nyelv Kisásziában. Ettől függetlenül mindkét nyelv beszélői megértették egymást, épp úgy, ahogy többé-kevésbé az oroszok és a lengyelek is megértik egymást napjainkban is. Az oguz nyelv elnevezés feledésbe merült, míg az oszmánok török nyelve megmaradt.

Ahogy a Szeldzsuk család után kapta a törzs a nevét, amely eredetileg Turkesztánból indult hódító útjára a már említett uralkodók vezetésével, úgy Oszmán is a nevét adta a saját és leszármazottai alattvalóinak. Így, ha az Oguznáme oguz nyelven

íródott, akkor jóval I. Oszmán előtt kellett, hogy keletkezzen.

15. Ha közelebbről megvizsgáljuk jelen tanulmány tárgyát, a már említett történetet, szokatlannak tűnhet, hogy Közép-Ázsiában, Transzoxániában, az oguzok között élt egy küklopsz, egy olyan mitikus teremtmény, amellyel korábban csak az ókori görög történetekben találkoztunk.

16. A görög források háromféle küklopszról tesznek említést, amelyek arról kapták nevüket, hogy egyetlen nagy kerek szemük van a homlokuk közepén. Hatalmas óriások, akik, akárcsak Polüphemosz, hatvan méter magasak és egy olyan hatalmas husángot tartanak a kezükben, amely nagyobb a világ legnagyobb árbocánál is. Aljas és vad emberekként vannak lefestve, ők testesítették meg mindazokat, akik törvényre, erkölcsre és vallásra tekintet nélkül éltek. Ez volt az, ami mindegyik küklopszban megegyezett.

17. Az első típus küklopszai Argész, Brontész és Szteropész. Úgy tartották, hogy Goelusztól (Uranosz) és feleségétől, Terrától (Gaia) származtak. Nem voltak istenek, de ahhoz hasonlóak. Apjuk megkötözte, majd a Tartaroszba vetette őket. Jupiter

(Zeusz) azonban kiszabadította őket, amiért cserébe elkészítették számára a villámokat. Vulcanust is szolgálták, mint annak kovácsai és a Lipari-szigeteken volt a műhelyük. Apollón ölte meg őket, amiért elkészítették a villámokat.

18. A továbbiakban nem foglalkozom részletesebben a küklopszok ezen típusával, hiszen nem tudunk velük mit kezdeni. Görög, majd később római költők verseiben találkozunk velük, akik úgy tekintettek rájuk mint egyszerű nevekre, amelyeket úgy használtak fel, ahogy akartak, egyszerű költői elemként jelentek meg írásaikban. Kétség kívül olyan hagyományokat rejt mindez, amelyet az első görögök hoztak magukkal Keletről, de az is elképzelhető, hogy leszármazottaik ismerték meg keleti utazásaik során. Ugyanakkor ezek a hagyományok rendkívül sokat változtak, részben a nevek, részben pedig a görög nyelv változásával, továbbá az írnokok önkényes változtatásai és ferdítései következtében. Hiábavaló erőfeszítés volna meghatározni a mitikus események és személyek eredetét. Sokkal célszerűbb elfogadni Macrobius és Cicero álláspontját, miszerint az óriás kifejezés olyan alávaló emberekre utal, akik megtagadták az isteneket. Ez esetben ésszerű

felvetésnek tűnik, hogy büntetésként az istenek elüldözték őket otthonukból.

19. Az óriások második típusa a kézművesek voltak, akikről úgy tartották, hogy hatalmas szerkezeteket építettek. Argosz földjén volt egy város, Tirünsz, amelyet Próteusz védelmezett hét küklopsz segítségével, akiket Lükiából hívott oda. A városfalak kőből épültek, melynek legkisebb darabját is csak egy pár ökörral lehetett megmozdítani. Mükéné városfalainak építését szintén nekik tulajdonítják, Sztrabón pedig a Návplióban található három labirintus megépítését köti személyükhöz. Ebben a vonatkozásban akkor hivatkoznak a küklopszokra, amikor valami csodálatosat és elképesztőt szeretnének leírni. Ezen küklopszok kapcsán nem tesznek említést azok testi deformitásáról vagy szeméről. Úgy tűnik, egyszerű óriásként tekintenek rájuk, akiknek egyetlen közös tulajdonsága hatalmas termetük: *Roburque et vires et doli erant in operibus*.

20. Ezen a ponton fontos említést tenni az albánokról, akik Nyugatról Ibéria, Keletről a Kaszpi-tenger között éltek, és akiknek úgynevezett küklopszi életformát tulajdonítottak, tekintve, hogy nagytermetűek voltak, és földműveléssel, valamint

állattenyésztéssel foglalkoztak. Sokan úgy gondolták, hogy a küklopszok kannibálok, ezért némely szkítát, akik északon éltek, küklopszoknak hívtak, mivel úgy tartották, hogy embert esznek.

21. A küklopszoknak ezen második típusa sokkal inkább elnevezésében az, semmint ténylegesen, tekintve, hogy csak általános elképzelésünk van róluk, továbbá mivel bizonyos emberekre és törzsekre használták a kifejezést. Ezen a ponton elérkeztünk egy konkrét személyhez, akit össze lehet hasonlítani az oguz küklopsszal, ő pedig nem más, mint a homéroszi küklopsz, Polüphémosz. A többi küklopsz, akikről úgy tartják, hogy Szicília vagy más néven Trinacria szigetén, Polüphémosz közelében éltek, ugyancsak ebbe a kategóriába tartoznak. Homérosz nem ír róluk részletesen, azonban egy másik történetíró említést tett deformitásukról.

Az összes korai beszámoló megegyezik abban, hogy a szicíliai küklopszok voltak a sziget első lakói, ahova Itáliából érkeztek, nagyjából 100 évvel Peleg előtt és a föníciaiak a helyi őslakosoknak tartották őket. A Marsalai-öbölben (Lilybaeum) telepedtek le az Etna körül, amelynek kitörő lángjai vezettek a kovácsműhely elképzeléséhez. Így az első típus

alapján úgy ábrázolták őket, mint Vulcanus szolgáit. Amit biztosan tudunk róluk, hogy kivételesen nagy természetűek voltak, épp, mint az óriások, ahogy azt a barlangokban talált csontvázak is bizonyítják, habár ez egy máig vitatott kérdés. Mindenesetre ez lehetőséget kínált arra, hogy összekapcsolják őket a küklopszok második típusával, ugyanazon nevek alatt. A sziklákat, ahol éltek, *Cyclopus scopuli*-nak hívták, ma pedig Faraglioni néven ismeretesek. A Faraglioni három, tengerből kiálló szikla Val di Demone északi partjánál, közel Catania városához, északon.

22. Fontos meghatározni, hogy a két küklopsz, az oguz és a homéroszi mely tulajdonságokban egyezik, és mi az oka annak, hogy Homérosz nem írt róluk részletesebben. Hiszen már az, amennyit eddig megtudtunk Tepegőzről, jóval több, mint amennyit Polüphemoszról összesen tudunk.

23. Egy oguz pásztor (akkoriban a pásztorokat nagy tisztelet övezte) egy nap egy forráshoz ér, ahol angyali tündérek gyűltek össze. A pásztor ráveti magát az egyikre. A tündér később egy fiúnak ad életet, aki hatalmasra nő és mindössze egyetlen szeme van a homlokán, ezért a Tepegöz nevet kapja.

24. Homérosz csak Polüphémosz származásáról tesz említést, eszerint Neptunus (Poszeidón) fia volt. Néhányan úgy tartották, hogy Neptunus és egy nimfa, név szerint Thoóza fia volt. Mások szerint Elatus és a nimfa, Stilbe vagy Amümóné fia volt. Azonban Elatus fia, tekintve, hogy az egyik argonauta volt, ember kellett, hogy legyen, hogy egyáltalán helyet kaphasson az Argosz által épített Argó hajón.

25. Ricci úgy véli, hogy a küklopszok egyetlen szeme allegorikusan értelmezendő. Arra szolgált, hogy könnyen észrevegyék az adódó lehetőséget szomszédaik megtámadására és kifosztására (*Ricci diss.* 51). Ez az elképzelés azonban következtelen. Igaz vagy sem, mindkét küklopszot egy szemmel ábrázolták, amelytől később megfosztották őket. Ricci hozzá teszi, hogy a szemtanúk leírásai alapján valóban léteztek egyszemű emberek. Ez fontos észrevétel lehet, azonban jelen tanulmány szempontjából lényegtelen, mivel nem az itt tárgyalt küklopszokra vonatkozik.

26. Az oguz bégek megtalálják az újszülött Tepegözt a forrás közelében, ahol tündér anyja fekszik, miután életet adott gyermekének. Az egyik

bég, Aruz Kodzsa magához veszi Tepegözt és saját fiával, Baszattal együtt felneveli. A gyerek azonban olyan erős, hogy dajkája életét veszti az egyik szoptatás során. Más módon kell etetni. Ahogy nagyobb lesz, elkezd leharapni játszótársai és a többi fiú fülét és orrát. Végül el kell hagynia otthonát.

27. Homérosz és más írók egyáltalán nem tesznek említést Polüphémusz életének ezen szakaszáról.

28. Miután Tepegözt elküldi nevelőapja, anyja megjelenik előtte, hogy egy gyűrűt adjon neki, amelynek ereje megóvjá őt a nyilakkal és a kardokkal szemben. Magára marad és saját erejéből építi fel otthonát a magas Kara Dagon, vagyis Fekete-hegyen, ahol útonállóként éli életét.

29. Semmi adat nincs arra vonatkozóan, hogy Polüphémusz sebezhetetlen lett volna. Ami biztosan közös benne és Tepegözben, hogy mindketten a hegyekben laktak és a küklopszok törvényen kívüli életét élték.

30. Platón úgy hitte, hogy azok az emberek, akik túléltek a vízözönt, félve, hogy megint árvíz jön a hegyekben telepedtek le és csak később költöztek vissza először a síkságokra, majd pedig a partra.

Szerinte ez az oka annak, hogy a küklopszok lakóhelyét is a hegyekben feltételezték. Azonban ez nem felel meg a többi elbeszélésnek, miszerint vad életet éltek, és azért mentek a hegyekbe, hogy védjék magukat az emberek támadásai elől.

31. Éhsége csillapítására Tepegöz ellopja és felfalja az emberek állatait. Az oguz törzsek hétszer is szövetségre léptek és egyesültek, hogy megöljék Tepegözt, de minden alkalommal kudarcot vallottak. Egy, a földből kitépett fatörzsszel, amely azonos a már korábban említett görög küklopsz bunkósbotjával, Tepegöz ötven-hatvan embert ölt meg. Nyilak, kardok és dárdák hatástalanok voltak ellene, mindegyik apró darabokra tört testén.

32. Polüphémusz megmenekült a támadásoktól, sőt, Trinacria sziget többi lakója egyenesen barátjának tekintette. Odüsszeusz és társai, Baszattal ellentétben, nem vállalkoztak egy olyan veszélyes vállalkozásra, mint a küklopsz megtámadása.

33. Az oguzok egyetlen utat láttak a békére, egyezséget kell kötniük Tepegözzel. A küklopsz először minden napra hatvan embert követelt. Végül belement, hogy helyette naponta két embert és ötszáz juhot küldjenek neki az oguzok. Ezen kívül még két

oguz szolgát is maga mellé rendelt, hogy megsüssék neki napi ételadagját.

34. Homérosz leírásából pontosan ismerjük Polüphémusz napi étrendjét. Eszerint nagyméretű juh és kecskenyájának javain, főleg tejen és sajton élt, ezen kívül még a szigeten termett szőlővel táplálkozott, valamint az abból készült bort itta. Csak akkor adatott meg neki, hogy reggel és este is megegyen két embert, akiket Tepegözzel ellentétben nem sütött meg, amikor Odüsszeusz és tizenkét társa a barlangjához keveredett.

35. Az oguzok eleget tettek a Tepegözzel kötött megállapodásnak, míg nem egy nap ismét arra az asszonyra esett a sor, hogy feláldozza második és egyetlen megmaradt fiát, aki az első gyermekét már elveszítette a küklpsz miatt. A nő elpanaszolta bánatát annak a Baszatnak, aki egykor Tepegözzel nevelkedett és akit egy oroszlán szoptatott. Baszat elhatározta, hogy megmenti az asszony fiát a küklpsztól, annak ellenére, hogy apja, anyja és minden oguz bég próbálta lebeszélni erről a lehetetlen vállalkozásról. Íjakkal, nyilakkal és kardokkal felfegyverkezve Tepegöz barlangjához ment. Rálőtt a küklpszra, de lövése célt tévesztett. Tepegöz

észrevette Baszatot, megragadta és a barlangba vitte azzal az elhatározással, hogy megeszi őt vacsorára.

36. Odüsszeusz és társai kíváncsiságból keveredtek Trinacia földjére, ahol elmentek Polüphemusz barlangjához, amikor az épp nem tartózkodott otthon. Odüsszeusznak és társainak nem voltak ellenséges szándékai a küklopszal szemben. Baszat és Odüsszeusz történetének közös pontja, hogy miután a barlang fogságába esnek, már csak a szabadulásra tudnak gondolni.

37. A sikertelen támadás után Baszat fogságba esett, ahol meghallotta, amint Tepegöz két szolgája arról beszélget, hogy a küklopszt csak a szemén keresztül lehet megsebezni. Ezért egy nagy kést a tűzbe tett, és addig melegítette, míg az vörösen izzani nem kezdett. Miután Tepegöz elaludt, kiszúrta annak szemét. A küklopsz olyan hangosan ordított fel fájdalomában, hogy beleremegtek a hegyek.

38. Ezen a ponton egybeesés figyelhető meg Odüsszeusz és Baszat története között. Előbbi szintén a barlang fogságába esett, ahol egy olajfa ágat tett a forró hamuba, majd az alvó Polüphemusz szemébe dőfte, megforgatta benne, mire a küklopsz akkorát ordított fájdalomában, hogy beleremegtek a sziklák.

39. Mindkét történetben megegyezik, hogy Tepegöz és Polüphémusz is, miután kiegészíték és kiszúrták a szemüket, úgy ordítottak a fájdalomtól, hogy zengett tőle az egész környék, ennek ellenére a későbbiek során semmi jele rajtuk a fájdalomnak.

40. Felmerül a kérdés, hogy Odüsszeusz ahelyett, hogy kiszúrta Polüphémusz szemét, miért nem ölte inkább meg? A választ maga Homérosz adja meg: Polüphémusznak életben kellett maradnia, hogy elmozdítsa a hatalmas sziklát a barlang bejárata elől, amelyre Odüsszeusz és társai nem lettek volna képesek. Tepegöz barlangjának bejáratában ellenben nem volt semmiféle szikla. Tekintve, hogy Tepegöznek csak a szeme volt sebezhető, Baszatnak meg kellett szereznie a küklopsz kardját, hogy élete ne legyen veszélyben.

41. Azért, hogy Baszat ne tudjon megszökni, Tepegöz a barlang bejáratához megy. Jobb lábával a barlang kijáratának egyik, míg bal lábával a másik oldalához áll, így a juhok csak a lába között átbújva tudnak kijutni. Mindegyik jószágot egyesével megtapogatja, nehogy Baszat kisseranjon közöttük.

42. Polüphémusz ugyanígy tett, a barlang bejáratához ült, és kezével megtapogatta minden

egyek juh hátát, hogy ha Odüsszeusz és társai szökni próbálnának, elkapja őket.

43. Baszat, hogy becsapja a küklopszot, megölt, majd megnyúzott egy juhot, de úgy, hogy annak fejét és farkát meghagyta. Bele bújt az állat bőrébe, majd amikor a barlang kijáratához ért, fejét Tepegöz kezébe nyomta, és hirtelen mozdulattal kisurrant annak lábai között.

44. Odüsszeusz azért, hogy mentse hátra maradt embereit, hármásával összekötözi a juhokat, társai pedig felkapaszkodnak a középen álló állatok hasára. Saját magának a legerősebb juhot választja, majd annak hasába megfogódzkodva a többiekkel együtt kiszökik a barlangból.

45. Felmerül a kérdés, hogy hogyan volt lehetséges, hogy Odüsszeuszt és társait egy-egy juh képes volt kicipelni a barlangból, azonban az a hír járja, hogy Szicíliában a juhok olyan erősek, mint a lovak. Részemről, én nyitva hagytam a kérdést, de úgy vélem, hogy Baszat jobb megoldást választott a menekülésre, akkor is, ha nem kellett egyszerre hét emberről gondoskodnia. Valószínűleg Homérosz leírásában épp ezért más Odüsszeusz és társai megmenekülésének a története.

46. Tepegöz sokat beszélget Baszattal, próbálja őt lenyűgözni, de minden erőfeszítése hiábavalónak bizonyul. Végül Baszat térde kényszeríti őt, és levágja a küklpsz fejét annak saját kardjával. Erről bővebben szó esik majd a lent ismertetett történetben.

47. Nincs mód további összehasonlításra Polüphémosz és Tepegöz között. Miután Odüsszeusz megmenekült, a juhokat hajójára terelte, és távozott a szigetről. Azonban még mielőtt végleg elhajózott volna, odavetett néhány gúnyolódó megjegyzést Polüphémosznak, mire az sziklákat hajított a hajó után. Odüsszeusznak ez a tette meglehetősen megdöbbenést váltott ki, további veszélybe sodorhatta volna önmagát és társait is. Fontos megjegyezni, hogy miután Baszat megvakította Tepegözt, az oguz küklpsz hasonló erőpróbára vállalkozott, amikor egyetlen ütéssel felnyitotta annak a barlangnak a bejáratát, ahova a kincseit rejtette, ugyanis oda akarta Baszatot temetni. Mielőtt Polüphémusz megvakult, Odüsszeuszt nevééről kérdezte, aki erre hamisan felelt. Tepegöz ellenben csak azután kérdezi először Baszatot a nevééről, miután már elvesztette a szeme világát, Baszat pedig megmondja neki az igazi nevét. Tepegöz amikor megtudja, hogy kivel áll szemben,

Baszatot teszi felelőssé minden rosszért, amelyet az oguz vitéz családja elkövetett ellene.

48. Mindezek fényében kétségbevonhatatlan, hogy az oguz szerző, bárhogy is hívták, és Homérosz ugyanarról a küklpszról beszélnek. Sőt, mindkét történet azonos gyökerekkel rendelkezik, még ha a leírt események mitikusak is, és más helyen, más időben történtek. Az azonban nem lehet véletlen, hogy elbeszélésük ilyen nagy párhuzamokat mutat, de sajnos nem lehet tudni a hasonlóság pontos és megkérdőjelezhetetlen okait. Ugyanakkor a rendelkezésre álló tényekre alapozva kétségeim vannak afelől, hogy az oguz küklpsz alakját a homérosziról másolták volna.

Ezek a tények pedig az alábbiak:

49. A keletiek nem ismerték a görög mitológiát, így nem fordíthatták le Homérosz művét sem. Egy keleti ember számára a mitológia egy teljesen ismeretlen, megfoghatatlan fogalom volt. Az ázsiai nyelvek elutasították a tényleges kifejezési módot. Aelian írta, hogy az indiaiak és perzsák körében megszokott volt, hogy Homérosz verseit megénekeljék saját nyelvükön, azonban nem találta megalapozottnak és hitelt érdemlőnek ezt a feltételezést (*Aelian var. histor.*

Lib. XII. 48.). Abulfaraj (*histor. dynast. 40.*) pedig egy szír fordításról tesz említést, amely Theophilosz, az edesszai asztrológus idejében keletkezett, és az Íliász első könyvét tartalmazta (*i.m. 148.*). Fabrícius azonban felhívja rá a figyelmet, hogy eddig nem találtak ilyen töredéket egyetlen szír könyvben sem (*Bibl. graec. lib. 6. 250.*). Dión Khrüszosztomosz szintén megemlíti, hogy a szóbeszéd szerint létezik egy indiai fordítás, ő maga azonban elutasítja ennek lehetőségét és hozzá teszi, hogy bár számos bráhmán hallotta már Homérosz nevét, de valójában azt sem tudják, hogy az egyáltalán egy állat vagy növény megnevezése (*orat. 53.*). Mindez feltételezhetően kitaláció, hiszen Labbe is beszél egy perzsa Homéroszról a vatikáni könyvtár kéziratai között, azonban azt még senki sem látta (*Labbe nov. Bibl. Mss. 257.*). Ha tehát a keletiek nem fordították le Homérosz műveit, Polüphemosz történetét sem ismerhették.

50. Az oguz küklopsz élete születésétől halálig olyan pontos részleteséggel van leírva, hogy mellette Homérosz beszámolója Polüphemoszról csak az oguz összefoglalásának és másolatának tűnik. Annyi az egybeesés és hasonlóság a két alak között, hogy egyértelműen egy személyről van szó. Nyilvánvaló,

hogy az oguz írnok, akinek személye ismeretlen, jobban ismerte a történetet, mint Homérosz. Ha ez nem az oguz törzsek legendája, akkor hogyan lett volna lehetséges, hogy ez az ismeretlen oguz szerző ilyen részletességgel az utókorra hagyományozza a történetet? Ha nem is létezett Dede Korkut idején írott formában, de szájhagyomány útján átöröklődött az oguz történetek mai gyűjteményébe.

51. Részemről hajlok arra az elgondolásra, miszerint Homérosz hallott Tepegöz legendájáról ázsiai utazásai során, de csak részleteit ismerte meg a mondának, ami teljesen megszokott jelenség, ha közvetítőn keresztül adnak tovább egy történetet. Homérosz tehát onnan vette az alapötletet Polüphemosz alakjához. Talán Iónia közelében találkozott a legendával, amennyiben az oguzok egyik törzse (bármilyen név alatt is) szövetséget kötött Priamossal és együtt harcolt vele a görögök ellen Trója ostrománál. Abban az esetben viszont az ő közvetítésükkel került volna Tepegöz mondája Kisázsiaába és Homérosz idejében még túlzottan új lett volna a kollektív tudatban. Homérosz azonban már úgy írta le a történetet, ahogy akarta. Feltételezhetően egészen a korai

időktől kezdődően ismert volt egy teljes küklopsz történet az úgynevezett barbárok között Homérsztól függetlenül, és téves az a feltételezés, miszerint minden, ami a görög irodalomban olvasható, az a görögöktől is származik. Ahogy azt már korábban is bizonyítottam, a görögök számos tudományos fogalmat és történetet a keletiektől vettek át. (*Lásd: Buch des Kabus, 441. Note 2. 615. Note 1 and 824. Schrift von königlichen Buche S. 20. Note 1. Denkwürdigk. von Asien. Band 1. p. 1. 2.*) Tehát azt látjuk, hogy létezett egy legenda Belső-Ázsiában, amikor pedig a görögök is megismerték, még csak önálló fogalmuk sem volt a küklopszokra. Még ha figyelembe is vesszük a görögök által leírt három típust, azok együtt sem adnak olyan teljes képet ezen teremtményekről, mint az oguzok leírása.

52. Mindezek vizsgálata után úgy vélem, hogy nem kétséges, hogy ezek a mondák Ázsia jelentős eseményei, amelyek Európában nem voltak ismertek. A későbbiekben egymás mellé fogom tenni a szó szerinti fordítást és az eredeti szöveget, hogy megkönnyítsem a későbbi tudósok dolgát, akik remélhetően kellő nyelvtudással rendelkeznek majd, és akik folytatni kívánják az oguz küklopsz

történetének egyéb keleti szövegekben történő kutatását. Talán elég szerencsések lesznek, és megtalálják azt a kapcsolódási pontot, amelynek során a küklopszok ázsiai és görög beszámolóí összefonódtak. Sosem hiábavaló erőfeszítés fényt gyűjtani az ókori történelem sötétjében. Fáradozásainkért a későbbi tudós generációk hálások lesznek. Az eredeti kézirat számos elírást tartalmaz, ami nem meglepő, hiszen olyan sok másoló kezén ment keresztül a szöveg. Mégis úgy döntöttem, hogy fennmaradt formájában adom közre. Szem előtt kell tartani, hogy vannak benne hibák, amelyek elferdítik az eredeti mondanivalót és helyenként értelmezhetetlenné teszik azt, találgatásra adva okot. A hibás szavak mellé zárójelben odaírtam azoknak a legjobb tudásom szerinti legpontosabb jelentését. Ezek a kis hibák könnyen felismerhetők fordításomban azok számára, akik járatosak a nyelvben.

**MESE ARRÓL,
HOGYAN ÖLTE MEG
BASZAT TEPEGÖZT**

Ó kánom!

Történt egyszer, hogy, amikor az oguzok éppen pihentek, az ellenség rájuk támadt. Nagyon megijedtek és elszaladtak. Menekülés közben Aruz Kodzsa fia elveszett, de egy nőstény oroszlán rátalált, magával vitte és táplálta a fiúcskát.

Új nap ébredt és az oguzok haza tértek.

A kán hírnöke lovon hozta a hírt:

– Kánom, egy oroszlán jött elő a bokrokból, úgy lépdelt, mint egy ember. Megijesztette a lovakat és vérüket ontotta.

Aruz ekkor így szólt:

– Kánom, talán a fiam az, aki akkor veszett el, amikor menekültünk az ellenség elől–mondta.

A bégek felnyergelték lovaikat és az oroszlán barlangjához vágattak. Elkergették az állatot, és magukhoz vették a fiút. Aruz haza vitte fiát.

Nagy lakomát csaptak. Azonban akárhányszor visszahozták a fiút, az sosem maradt velük, visszaszökött az oroszlánhoz.

Ők egyre csak elmentek érte és haza vitték magukkal. Ekkor az én Dede Korkutom ekképp szólt:

– Fiam, ember vagy, nem élhatsz állatok között. Gyere, szereld fel az egyik jó lovat és indulj útnak hős vitézeinkkel. Bátyádat Kiján Szeldzsuknak hívják, a Te neved pedig legyen Baszat. Én adtam neked nevet, a Teremtő pedig adjon hosszú életet! – mondta.

Egy nap az oguzok a nyári legelőkre mentek. Aruznak volt egy pásztor, akit Konur Kodzsa Szárinak hívtak. Mindig ő ment ki elsőnek, mindenki más előtt.

Volt arra egy híres forrás, a Nagy Forrás, ahol tündérek gyülekeztek. A nyáj hirtelen nagyon megijedt.

A pásztor jól megszidta a bakkecskét és előre sietett. Láta, ahogy a tündérek repkednek, szárnyaik szinte összeérnek. A pásztor rájuk vetette köpönyegét és elfogta az egyik tündért. Megkívánta őt és a magáévá tette. A nyáj megijedt, a pásztor utánuk indult. A tündér szárnyát verdesve elrepült, mondván:

– Pásztor, pontosan egy év múltán lesz nálam valami számodra. Jöjj majd el! De tudd, nagy csapást hoztál az oguzokra!– mondta.

Félelem járta át a pásztor szívét. Elsápadt a lány szavai hallatán.

Megint eljött az ideje, hogy az oguzok a nyári legelőikre vándoroljanak. A pásztor ismét elment a forráshoz, ahol a nyáj ezúttal is nagyon megijedt. A pásztor előre szaladt és meglátott valami csillogót a földön.

Ekkor előjött a tündér és így szólt:

– Pásztor, gyere és vedd el, amit számodra tartogattam! De ne feledd, bajt hoztál az oguzokra-mondta.

Amikor a pásztor meglátta, hogy miről beszél a lány, magával ragadta a rossz előérzet és parittyakövekkel kezdte hajigálni a halmot a földön, ám az minden találattal csak egyre nagyobbra nőtt. A pásztor végül elmenekült, a nyáj pedig követte.

Ez idő tájt Bajindir kán kilovagolt a bégekkel, és a forráshoz értek. Meglátták azt a szörnyű valamit, ahogy ott fekszik a földön. Nem lehetett megmondani melyik a feje és melyik a teste. Körbe vették. Az egyik bég leszállt a lováról és belerúgott a halomba. Ám akárhányszor hozzá ért, az egyre nagyobb lett. Aruz Kodzsa is leszállt a lováról és belerúgott sarkantyújával. A halom ekkor ketté vált és a belsejéből egy fiú tűnt elő. Olyan teste volt, mint egy embernek, de csak egy szeme volt, az is a homlokán. Aruz fogta a fiút és a palástjába bugyolálta.

Így szólt:

– Kánom, bízd rám a fiút! Baszat fiammal együtt felnevelem– mondta.

Bajindir kán ekként válaszolt:

– Legyen a Tiéd!

Aruz fogta Tepegözt és haza vitte. Hívtak egy szoptatós dajkát és annak mellbimbóját a csecsemő szájába tették. Az azonban egy lélegzettel kiszívta a nő minden tejét, másodsorra a vérét, a harmadikra pedig halálát okozta. Számos dajkát hoztak, de ő mindegyiknek életét vette.

Látták, hogy ez így nem fog menni és úgy döntöttek, hogy ők maguk etetik majd a gyereket tejjel, azonban egy üstnyi sem volt elég, hogy jól lakassák.

Egyre csak etették a csecsemőt, aki felnőtt és járni kezdett. Játsszani kezdett a többi kisfiúval, mígnem egyszer csak elkezdte leharapni az egyik fiúnak az orrát, egy másiknak meg a fülét. Rövidre zárva egy hosszú történetet, az oguzok egész nemzetsége nagyon megharagudott rá. Tehetetlenek voltak, és sírva panaszkodtak Aruznak.

Aruz erre jól ellátta Tepegöz baját, összeszidta, és megtiltotta neki, hogy így viselkedjen, de az ügyet sem vetett rá, így végül száműzték a fiút.

Ekkor Tepegöz tündéranya megjelent és egy gyűrűt húzott a fiú ujjára.

– Fiam, nyíl nem talál el! Kard nem sebez meg!-
mondta.

Tepegöz elhagyta az oguzokat és a magas hegyekbe ment. Elzárta az utakat, elragadta az embereket és útonállóként élte életét. Számos férfit küldtek ellene. Nyilak zúdultak rá, de egy sem ért célt, kardokkal keltek fel ellene, de megsebesíteni nem tudták. Dárdákat döftek bele, de semmire sem jutottak. Egy juhász sem maradt, mindet felfalta, majd pedig az oguz férfiakat kezdte elragadni.

Az oguzok összegyűltek és ellene indultak. Amikor Tepegöz meglátta őket, nagy haragra gerjedt. Kitépett egy fát a földből és az oguzok felé hajította, megölt vele ötven vagy hatvan embert. Nagyot ütött Kazánra, a hősök közt a vezetőre, és a világ összeszűkül az oguz vitéz számára. Kazan fivére is odaveszett Tepegöz kezei között. Dözen fia, Alp Rusztam vértanúhalált halt. Egy olyan erős ember fia, mint Usun Kodzsa szintén életét vesztette Tepegöz kezei között. Nagy szívfájdalom, de két testvér szintén odalett. A páncélos Mamak is végét lelte a küklopsz kezei közt. A véres bajszú Bajduz Aman is odaveszett. Az utolsó csepp vért is kipréselte a fehérszakállú Aruz Kodzsából. Fiának Kiján Szeldzsuknak az epehólyagja lett oda.

Az oguzok nagyon megijedtek, látván, hogy semmit sem tehetnek Tepegöz ellen, és elmenekültek. Tepegöz megfordult és elejüket vágta, elzárta az ösvényt az oguzok elől és visszaterelte őket.

Rövidre fogva, az oguzok hét alkalommal is megfutamodtak. Tepegöz hétszer állta útjukat és vitte vissza őket magához. Az oguzok semmivé lettek Tepegöz keze között.

Elmentek és magukhoz hívták Dede Korkutot. Elmesélték neki a történeteket, majd így határoztak: - Gyerünk, menjünk és kössünk vele alkut! – mondták.

Elküldték az én Dede Korkutomat Tepegözhöz, aki tehát felkereste őt és köszöntötte.

– Fiam, Tepegöz! Az oguzok nagyon meggyengültek, nagyon megfogyatkoztak. Engem küldtek el hozzád, hogy egyezséget kössünk-mondta.

Tepegöz így felelt:

– Adj nekem minden nap hatvan embert, akit megehetek! – mondta.

– Úgy idővel nem marad ember, akivel csillapíthatnád éhségedet. Helyette adunk neked minden nap két embert és ötszáz bárányt-mondta Dede Korkut.

Tepegöz így felelt:

– Rendben van, legyen úgy! De adjatok még mellém két embert, akik megfőzik ételemet!

Dede Korkut felkerekedett és visszament az oguzokhoz:

– Adjatok Jüklü Kodzsát és Janakli Kodzsát Tepegöz mellé, hogy elkészítsék annak ételét. Napi két embert és ötszáz bárányt akar–mondta.

Megegyeztek ebben. Bárki, akinek volt négy fia, odaadta az egyiket, így három fia maradt. Akinek három volt, ugyancsak feláldozott egyet, így két gyermeke maradt. Akinek két fia volt, szintén feláldozott egyet, így egy fia maradt.

Volt egy ember, Kapikkán, akinek volt két fia. Fel kellett áldoznia egyik fiát, a másik fia életben maradt. Azonban egy nap ismét rákerült a sor.

A fiú anyja kesersven jajgatott, zokogott és hajveszékelt. Aznap, kánom, Aruz fia Baszat visszatért felfedezőútvjáról.

A nő így szólt:

– Baszat épp most tért vissza. Menjetek el hozzám, talán ad nekem egy szolgát, amellyel kiválthatom fiamat - mondta.

Baszat épp aranysátrában ült, amikor látta, hogy egy asszony közeledik. A nő belépett hozzá, köszöntötte, majd zokogásban tört ki.

Ekként szólt:

– Hatalmas vitéz, vadkecske fia! Fújj bele kecskeszarvból készült kürtödbe! A nevedet ismerik mind az belső, mind a külső oguzok. Aruz fia Baszat, kánom! Segíts rajtam! – mondta.

– Mit szeretnél? – kérdezte Baszat.

A nő ekkor így szólt:

– Egy férfi tűnt fel ezen az álnok világon. Nem engedte az oguz törzsnek, hogy letelepedjenek nyári területeiken. A kardforgatók éjfélete acélkardjai nem ejtettek benne kárt. A lándzsások megforgatták benne lándzsáikat, de nem tudták megsebezni. Az íjászok bükkfa nyilai nem értek célt. Nagy ütést mért Kazanra, a hősök vezetőjére. Fivére, Karaguna is odaveszett. A véres bajszú Bekdüz Aman is megsemmisült kezei között. Az utolsó csepp vért is kipréselte a Te fehérszakállú apádból, Aruzból. A harcmezőn kitepte fivéred, Kiján Szeldzsuk epehólyagját, aki kilehelte lelkét. Számos oguz bég nyomorodott meg, mások mártírhalált haltak. Hétszer üldözte el az oguzokat saját földjükről. Alku, mondták, és alkut kötöttek. Napi két férfit és ötszáz bárányt követel. Ezen kívül Jüklü Kodzsát és Japakli Kodzsát is mellé adták szolgálonak. Akinek négy fia volt, feláldozott közülük egyet, akinek három fia volt, szintén feláldozott egyet, akinek kettő, úgy szintén. Nekem két ifjú gyermekem volt, egyet

feláldoztam, így már csak egy fiam van. Most pedig megint rajtam a sor, és azt akarják, hogy adjam oda egyetlen megmaradt fiamat is, kánom! Segíts meg engem! – mondta.

Baszat sötét szemei megteltek könnyel, és ekképp szólt. Halljuk hát, kánom, mit mondott:

Lerombolta sátraidat a zsarnok,
amelyek a parton voltak felferve, testvér!
Elvette a zsarnok
istállódból a te gyors lovaiddat, testvér!
Elragadta a zsarnok tevéidet,
amelyek hosszú útjukat tették meg, testvér!
Lemészárolta a zsarnok juhaidat, melyeket
saját lakomádra vághattál volna le, testvér!
Elválasztott a zsarnok fiatal menyasszonyodtól,
akit oly nagy reményekkel hoztál!
Elszomorítottad volna az én fehérszakállú apám
szívét, hogy sirassa fiát, testvér?
Megríkattad volna az én fehérarcú anyám,
hogy fiaért zokogjon, testvér?
Fekete hegyem csúcsa, ferdén terül el, testvér!
Csordogáló folyóm és forrásaim árvize, testvér!
Erős hátam ereje,
Sötét szemem fénye, testvér!

Elválasztottak fivéremtől–mondta, és hosszan keservesen zokogott. Kirendelt az asszonynak egy foglyot, és így szólt:

– Menj és váltsd ki fiadat! –mondta.

Az asszony fogta a foglyot, ment és haza vitte fiát. Ezt követően elküldött Aruzhoz a jó hírrel, hogy fia visszatért. Aruz örvendezett és elment Baszattal, hogy találkozzon az oguz bégekkel. Baszat megcsókolta atyja kezét. Sírtak, panaszkodtak, majd elmentek anyja szálláshelyére. Az asszony kijött sátrából, hogy köszöntse fiát és magához ölelte. Baszat megcsókolta anyja kezét. Hosszan beszéltek és panaszkodtak. Az oguz bégek összegyűltek, ettek és ittak.

Baszat ezután így szólt:

– Bégek, testvérem kedvéért, szembe nézek Tepegözzel. Mit mondtok? – kérdezte.

Halljuk, kánom, hogy Kazan mit felelt:

A föld porából feltűnt Tepegöz,

Az ég alatt üldöztem, de nem tudtam elkapni,
Baszat!

Tepegöz fekete tigris képében jött elő,
a koromfekete hegyekben üldöztem, de nem
értem utol, Baszat!

Tepegöz üvöltő oroszlánként jelent meg,
a sűrű cserjések között hajsoltam, de nem

tudtam elfogni, Baszat!
Ha férfi vagy, ha vitéz vagy,
Nem jársz úgy, mint én, Baszat!
Ne ríkasd meg fehérszakállú atyád!
Nem ríkasd meg fehérarcú anyád!

Baszat ekképp felelt:

- Természetesen elmegyek hozzá!
- Ahogy jónak látod! – mondta Kazan.

Apja sírt és kérlelte:

- Fiam, ne hagyd szívünket vezető nélkül!
Könyörülj rajtunk, ne menj!

– Nem, kedves fehérszakállú atyám, elmegyek –
mondta.

Nem foglalkozott apjával, kivett egy köteg nyilat tegezéből, az övéhez erősítette, magára csatolta kardját, hátára vetette íját, feltúrte palástját, kezét csókolt anyjának és apjának, majd búcsút intett:

- Viszlát! – mondta.

Elment Tepegözhöz a Szallakana sziklához. Látta, hogy Tepegöz hason fekve alszik. Felajzotta íját, és elővett egy nyilat a tegezből. A nyíl eltalálta Tepegöz máját, de nem sebezte meg, egyszerűen darabokra tört. Kilőtt egy újabb nyilat, de az is összetört Tepegözön.

Tepegöz így szólt az oguz szolgákhoz:

– Egy légy szemtelenkedik itt.

Baszat megint rálőtt, de ezúttal is összetört a nyíl, amelynek egy darabja leesett Tepegöz elé a földre. A küklopsz felugrott, körbenézett és meglátta Baszatot. Összecsapta tenyerét, hangosan felnevetett és így szólt az öreg szolgálkhoz:

– Még egy finom bárány érkezett hozzánk az oguzoktól.

Baszathoz rohant, megragadta, nyakánál fogva felemelte, barlangjába vitte és a csizmája szárába nyomta.

– Öregek, ma délután süssétek meg ezt itt, hogy megegyem – mondta és visszafeküdt aludni.

Baszatnál volt egy tör, így kivágta magát a csizmából.

– Öregek! Hogy lehetne ezt itt megölni? – kérdezte.

– Nem tudjuk, de a szemét leszámítva, nincsen rajta hús – felelték.

Baszat Tepegöz fejéhez osont, szemhéját felfeszítette, és látta, hogy annak szeme eleven hús.

– Hevítsétek ezt fel! – mondta és egy karót nyújtott a szolgálknak.

A karót a tűzbe tették és addig melegítették, míg tűzpirosan izzani nem kezdett. Baszat megragadta a karót, majd Mohamed nevét dicsérve, Tepegöz

szemébe dőfte, és kinyomta azt. Ekkor Tepegöz olyan hangosan felordított fájdalomában, hogy visszhangzott a környék és minden szikla.

Baszat a juhnyáj közé vegyült és bement a barlangba. Tepegöz tudta, hogy Baszat a barlangban van, ezért annak bejáratához állt, egyik lábát az egyik oldalához, másikat a másikhoz tette, és így szólt:

– Juhok vezetője, bakkecske! Egyesével menjetek ki!

Ahogy a nyáj kiment a barlangból, Tepegöz minden egyes állat fejét végigtapogatta.

– Jóságaim, fehér kosom, gyertek! – mondta.

Ekkor az egyik kos felállt, és kihúzta magát. Baszat villámgyorsan megragadta az állatot és elvágta a torkát. Megnyúzta anélkül, hogy levágta volna a fejét és a farkát, majd belebújt az állat bőrébe és Tepegözhöz ment.

Tepegöz azonban tudta, hogy Baszat állatbőrbe burkolózott és így szólt:

– Hej, fehér kos! Tudtad, hogy hogyan pusztíts el. Most én foglak legyőzni, a falhoz váglak, véreddel festem meg a falat! – mondta.

Baszat Tepegöz kezébe nyomta a kos fejét.

A küklopsz ekkor erősen megragadta az állat szarvait, megrántotta, mire azok az állat bőrével együtt a kezében maradtak. Ekkor Baszat átbújt

Tepegöz lábai között és kijutott a barlangból. Tepegöz földhöz vágta a bőrt.

– Fiú, hát megmenekültél? – kérdezte.

– Az én Istenem mentett meg – felelte.

Tepegöz ekkor így szólt:

– Fiú, vedd hát a gyűrűt ujjamról, húzd a sajátodra, és sem nyíl, sem pedig kard nem árthat neked.

Baszat vette a gyűrűt és az ujjára húzta.

– Fiú, felvetted a gyűrűt? – kérdezte Tepegöz.

– Igen, felvettem. – felelte Baszat.

Ekkor Tepegöz Baszatra vetette magát, meglengetett egy törts és vagdalkozott.

Baszatnak sikerült kibújni kezei közül. Látta, hogy a gyűrű Tepegöz lábai előtt fekszik.

– Fiú, hát megmenekültél? – kérdezte Tepegöz.

– Az én Istenem mentett meg. – válaszolta Baszat.

Ekkor Tepegöz így szólt:

– Fiú, láttad a kincseskamrám?

– Láttam. – felelte.

– Az minden kincsem. Menj és zárd el, hogy az emberek el ne lopják! – mondta Tepegöz.

Baszat belépett a kamrába és több halom aranyat és pénzt talált ott. Ahogy bámulta a sok kincset, egészen megfélekedezett magáról. Tepegöz tűnt fel ekkor a kamra bejáratánál.

– Bent vagy a kamrában? – kérdezte.

– Igen, bent – felelte Baszat.

– Megrázom a kamrát, de úgy, hogy Te is darabokra törsz! – mondta Tepegöz.

Ekkor ezek a szavak hagyták el Baszat ajkát:

– Allah az egy Isten, és Mohamed az ő Prófétája!

Abban a pillanatban a kamra szétvált, hét helyen ajtó nyílt rajta, így Baszat kijutott a kamrából.

Tepegöz megrázta a kamrát, teljesen felforgatta azt.

– Fiú, hát megint megmenekültél? – kérdezte Tepegöz.

Baszat erre így felelt:

– Az Istenem mentetett meg.

Ekkor Tepegöz így szólt:

– Nem létezik számodra olyan, hogy halál. Látod azt a barlangot?

– Látom – felelte Baszat.

– Van ott két kard, egyik egy hüvelyben a másik anélkül. Utóbbi az, amely levágja majd fejem. Menj, fogd és vágd le magad! – mondta.

Baszat a barlang bejáratához ment. Meglátta a kardot, amelyről Tepegöz beszélt. A kard megállás nélkül fel s alá mozgott.

– Nem fogom könnyen megszerezni ezt a kardot – gondolta. Előrántotta saját kardját, magasra emelte, mire az kettévált.

Elment és hozott egy darab fát és azt is a kard felé emelte, mire a fa is kettévált.

Fogta az íját és egy nyíllal megcélozta a láncot, amelyen a kard lógott. A kard leesett a földre, a porba. Fogta és saját kardhüvelyébe tette. Erősen megragadta annak markolatát és kísétált a barlangból.

Ekkor így szólt:

– Tepegöz! Hogy vagy?

Tepegöz pedig így felelt:

– Fiú! Még mindig nem vagy halott?

– Megmentett az én Istenem – felelte Baszat.

– Számodra nem létezik olyan, hogy halál – mondta Tepegöz.

Ekkor Tepegöz ekként szólt:

A szemem, a szemem, az én egyetlen szemem!

Mellyel megtörtem az oguzokat, az egyetlen szemem.

Elvetted tőlem az én szürke szemem világát, vitéz!

A Mindenható oltsa ki édes életedet!

Az a fájdalom, amit ennek a szemnek el kellett szenvednie,

Ugyanazt élje át ez a vitéz is itt ma a Mindenható akaratával!

Így folytatta Tepegöz:

Hol pihensz meg és merre kalandozol, vitéz?

Ha utat tévesztesz a sötét éjszakában, milyen remények bújnak meg szívedben?

Ki a te kánod, aki ily nagy erények birtokosa?

Ki vezeti hőseidet a csata napján?

Mi a neve a Te fehérszakállú atyádnak?

Szégyen egy olyan bátor embertől, mint Te, hogy titkolja nevét,

Mi hát a neved, vitéz? Mondd el nekem!

Halljuk kánunk, Baszat hogyan felelt Tepegöznek:

Günortacson pihenek meg és kalandozom.

Ha utam tévesztem a sötét éjszakában, Isten az én reménységem.

Bajindir kán a mi vezetőnk, aki oly nagy erények birtokosa.

Szalur fia, Kazan vezeti hőseinket a csata napján.

Ha anyám nevét kérded, Nagy Fa,

Ha atyám nevét szeretnéd tudni, Nagy Oroszlán az.

Ha az én nevemre vagy kíváncsi, Baszat vagyok, Aruz fia.

Tepegöz ekkor így szólt:

– Akkor mi fivérek vagyunk, kíméld meg életem!
– mondta.

Baszat így felelt:

Te alávaló!

Miattad sírt az én fehérszakállú atyám.

Miattad kesergett az én őszhajú anyám.

Megölted fivéremet, Kijánt.

Özveggyé tetted az én fehérarcú sógornőmet.

Miattad lettek apátlanok fivérem szürke szemű
gyermekei.

És azt kéred, kíméljem meg életed?

Nem nyugszom, míg nem öltöm ki acélfekete
kardom,

Nem, míg nem vágom le fejed,

Nem, míg nem ontom skarlátvörös véred,

Nem, míg nem bosszulom meg fivéremet, Kijánt

Nem kíméllek.

Ekkor Tepegöz ekként szólt:

Úgy kellett lennie, hogy elmegyek otthonomból.

Úgy kellett lennie, hogy felmentem az oguzokat
a megállapodás alól.

Úgy kellett lennie, hogy megeszem fiaikat,

Úgy kellett lennie, hogy megeszem, ami kijár
nekem,

Úgy kellett lennie, hogy ellenem indulnak az
oguz vitézek.

Úgy kellett lennie, hogy elrejtőzöm a Szallakana
sziklában.

Úgy kellett lennie, hogy köveket hajítok rájuk.

Úgy volt megírva, hogy meghalok, amikor a
kövek a fejemre esnek.

Te megfosztottál szürke szemem világától, vitéz!
A Mindenható oltsa ki édes életed!

Tepegöz ismét szólásra nyitotta ajkát:

Megríkattam a fehérszakállú öreg férfiakat,
A fehérszakállasok átkát kellett volna
elszenvedned, szemem.

Megríkattam az őszhajú asszonyokat,
A könnyeiket kellett volna magadra vened,
szemem.

Számos sötétbajszú vitézt megettem,
A vitézeknek kellett volna téged elvenni,
szemem.

Számos szüzet megettem, karcsú kezükön
hennafestés,

Az ő átkuknak kellett volna téged elérni, szemem.
Oly sok fájdalmat szenvedett el az én szemem,
A Mindenható Isten egy vitéznek se okozzon ily
fájdalmat!

Én szemem, ó szemem!
Én egyetlen szemem!

Dühében Baszat felkelt. Térde kényszerítette Tepegözt, mint egy hímtevét. A küklopsz fejét szegte, annak saját kardjával, majd lyukat ütött bele, belefűzte ijának húrját és a barlang kijáratához vonszolta.

Elküldte Jüklü Kodzsát és Japakli Kodzsát az oguzokhoz az örömhírrrel.

Felszerelték fehér és szürke paripáikat, elvágtattak, hogy elvigyék az oguzoknak a jó hírt. Majd elmentek Aruz Kodzsa sátrához és megörvendeztették őt is a jó hírrrel.

– Örömhírt hozunk! Fiad legyőzte Tepegözt! – mondták.

Visszatértek az oguz vitézek, majd elmentek a Szallakana sziklához. Előhozták Tepegöz fejét, hogy mindenki láthassa.

Az én Dede Korkutom elénekelte az öröm dalát. Elmesélte, hogy az oguz vitézeknek mi mindent kellett kiállni az igaz hitért. Baszatot ekképp dicsérte:

– Amikor elérsz a Fekete hegyhez, Ő mutasson neked utat!

Ő vezessen keresztül a véres vizeken!

Hősiesen megbosszultad fivéredet.

Felszabadítottad az oguzokat az átok alól. A Mindenható áldjon meg Téged, Baszat! – mondta.

Amikor eljön halálod órája, ne válasszon el az igaz hittől!

Bűneid bocsáttassanak meg Musztafa Mohamed szent nevében!

Ó, én kánom!

Fordította: Erdélyi Melinda Mónika

A Dede Korkut Könyve című eposzról

Azebajdzsán, az Ázsiát és Európát összekötő Nagy Selyemút mentén, a Kaszpi-tenger partján helyezkedik el. Azerbajdzsán, mint az UNESCO világörökségének része, védett műemlékeivel, gazdag és toleráns hagyományaival, továbbá multikulturalizmusával példát mutat a világnak. Az azeriak saját kultúrájukat, nyelvüket és szokásaikat őrizve élnek együtt békében és barátságban számos más néppel, etnikummal és vallási kisebbséggel.

Az évszázadok óta itt élő népek közvetítő nyelve az azeri-török, és az azeri nyelven írt eposzok, desztánok, mesék és egyéb népi történetek száma határtalan. Ezek a művek őrzik koruk szellemi és erkölcsi értékeit.

Az egyik ilyen kulturális emlék pedig a Dede Korkut Könyve című eposz. A desztánt a tudományos világ 1815-ben Heinrich Friedrich von Diez német fordításának köszönhetően ismerhette meg. Von Diez a desztán egy részletét németre fordította, előszóval látta el, majd Berlinben kiadta.

2000-ben, a Dede Korkut Könyve eposz 1300 éves évfordulójáról az UNESCO közreműködésével emlékeztek

meg. Ez alkalomból Azerbajdzsán vezetője, Haydar Aliyev, így fogalmazott: "A Dede Korkut Könyve az azeri nép történetének, kollektív emlékezetének és archaikus gondolkodásának tükré, és mint beszédünk, nyelvünk, erkölcsi értékeink, lelkületünk megéneklője, jelentős kulturális és esztétikai értéke van".

A Dede Korkut Könyve című eposz 12 történetből és egy bevezetésből áll. A történetekben szó esik az oguz harcok bátorságáról. Dede Korkut, az eposzok mesélője, jól ismerte az azeri nép történetét, hosszú kort megélt bölcs költő volt, az "azeriek Homérosza". Minden egyes történet gazdag művészi leírással mutatja be és dicséri az azeri nép mitológikus világlátását, történelmét, hagyományait, harcait, dicsőségét, nyelvét, vallását és kultúráját.

A Dede Korkut eposzt az elmúlt 200 évben, német, olasz, orosz, török, holland, angol, magyar, francia tudósok, valamint a világ legnevesebb turkológusai kutatták, és nem csak az eposzban leírt különféle törzsekkel és szereplőkkel foglalkoztak, hanem az ókori görög és római mitológiákkal is összehasonlították a történeteket. Így akár csak Von Diez, sokan arra a következtetésre jutottak, hogy a Dede Korkut történetek eredete korábbra nyúlik vissza, mint a görög és rómaiaké. A mű filológiai szempontból különféle népek ősi eposzainak az visszhangja, mára pedig számos más tudományos terület képviselőinek az érdeklődését is kivívta, úgy mint a germanistákét vagy a szlavistákét.

A Dede Kokrut Könyve című eposz az azeri nép kulturális terméke. Humanizmusával és sokszínűségével arra hív mindannyiunkat, hogy békében és egyetértésben próbáljunk élni egymással, ezáltal pedig nem csak Azerbajdzsán és a török világ, hanem az egész emberiség közös értéke.

Sarraf Balaxan

Heinrich Friedrich von Diez élete és munkássága (1751- 1817)

A neves német diplomata és keletkutató, Heinrich Friedrich von Diez, 1751-ben, a németországi (poroszországi) Bernburg városában egy kereskedő család gyermekeként látta meg a napvilágot. 1769-ben beiratkozott a hallei egyetem jogi karára. Miután befejezte tanulmányait, 11 évig dolgozott a magdeburgi önkormányzaton, ahol kimagasló képességeinek köszönhetően fogalmazóból igazgatóvá küzdötte fel magát.

II. (Nagy) Frigyes porosz király 1784. május 16-án a törökországi nagykövetség ideiglenes ügyvivőjének (chargé d'affaires) nevezte ki, amely év a turkológia és a Dede Korkut kutatás számára is jelentős évnek számított. Von Diez korábban semmit sem tudott az orientalisztikáról. Először megtanult törökül, majd egyéb keleti nyelveket is elsajátított isztanbuli tartózkodása során. 1786-ban II. Frigyes Vilmos porosz király főnemesi rangot adományozott neki, és a Porosz Királyság Törökországába kihelyezett meghatalmazott miniszterét rendkívüli követté nevezték ki. A törökök

íránt érzett szeretetének és kiemelkedő tehetségének köszönhetően az Isztambulban töltött 6 év során számos rendkívül ritka keleti kéziratot gyűjtött össze. Diez sajtó elmondása és a források tanúsága szerint, könyvtára 17 ezer kötet könyvnek és 856 kéziratnak adott helyet, mely utóbbiból 407 Kelettel foglalkozó mű volt. Meghagyta, hogy halála után könyvtára egész tartalma a Berliini Királyi Könyvtára tulajdonába kerüljön.

1790-ben lejárt kiküldetésének időtartama, így Diez haza tért, és neki látott a kint töltött évek alatt összegyűjtött török, arab és perzsa nyelvű kéziratok kutatásához. Ezt követően 1811-ben a Kábusznáme, majd 1811 és 1815 között „Szemelvények az ázsiai kéziratokból” című műveket tette közzé. Utóbbiban von Diez fordításában olyan művek kaptak helyet, mint Sejh Mohamed Lálezárnak „Mizán-i Azhar”, Büzri Dzsumhurnak Muzaffernáme (A győzelem könyve), Kátib-i Rúminak Mirát-ül Memálik (Országok tükre) című úti jegyzetei, továbbá az Oguznâme, illetve a „Mese arról, hogyan ölte meg Baszat Tepegözt” című történet Dede Kokrut könyvéből. Ennek köszönhetően von Diez kivívta az elismert gondolkodó és költő, Goethe rokonszenvét. Johann Wolfgang von Goethe a Nyugat-keleti dívánhoz tartozó Jegyzetek című fejezetben külön megemlítette a neves keletkutatónak, Dieznek a mű létrejöttében betöltött szerepét, továbbá háláját és megbecsülését fejezte ki

íránta. Később, 1816-ban Diez lefordította, majd elküldte Goethének a "Naszreddin Hodzsa meséit".

Élete során Poroszország legnevesebb tudósai, Friedrich August Wolf, Alexander von Humboldt, Friedrich von Schlegel és a Grimm testvérek mellett nagyban hozzájárult a német tudományok fejlődéséhez és az összehasonlító német irodalomtudomány létrejöttéhez.

1814-től kezdődően kezdetét vette Diez munkásságának a Dede Korkut Könyve korszaka. Egészen addig a Drezdai Királyi Könyvtárban található Dede Korkut történetek senki érdeklődését nem keltették fel, ő azonban lemásolta, majd saját kézirataival összevetette őket. Ezt követően a „Mese arról, hogyan ölte meg Baszat Tepegözt” című történetet német nyelvre ültette, melyhez egy terjedelmes előszót írt és végül kiadta a művet. Nem csupán elérhetővé tette az eposzt a tudományos világ számára, hanem a desztánban levő Tepegöz személyét összehasonlította a Homérosz által leírt küklópszal is, és arra a következtetésre jutott, hogy Tepegöz alakjának az eredete korábbra nyúlik vissza, mint Poliphémuszé.

1814-ben Von Diez az orientalisztikában tett tudományos munkássága elismeréséül a Porosz Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta.

Ravan Hasanov

Tárgy- és névmutató

1. **Prelátus** – katolikus egyházi méltóság, főpap
2. **Küklopsz** – Mitológiai alak, egyszemű óriás
3. **Fólió** – Ívrét alakú könyv. A papírvet egyszer, a rövidebb tengelye mentén összehajtva keletkezett a fólió méret
4. **Paul** – a manyisi nép, Paulus – manysik
5. **Kaja** – valójában “Kaji”-ként olvasandó, egy oguz törzs elnevezése
6. **Stritter** – Német keletkutató és történész. Johann Gott helf von Stritter (1740-1801)
7. **de Guignes** – Joseph de Guignes (1721- 1800). Francia orientalista, történész
8. **Ikónium** – ma Törökország Konya tartománya
9. **Oxus** –Amu-Darja folyó, ókori nevén Oxus.Jayhoun arabul, ma az Amu-Darja tartomány elnevezése
10. **Polüphémosz** – görög küklopsz neve

11. **Argész** – az ókori görög mitológia küklopszainak egyike
12. **Brontész** – az ókori görög mitológia küklopszainak egyike
13. **Goelus** – a görög mitológiában az ég istene, Uranosz
14. **Lipari** – Sziciliától északra elhelyezkedő sziget
15. **Apollón** – az ókori görög és római (Apollo) mitológiában és vallásban a Nap, a fény, a bölcsesség istene és a művészetek pártfogója. Zeus és Létó gyermeke
16. **Macrobius** – Ambrosius Theodosius Macrobius (395-430) római filozófus és nyelvész
17. **Cicero** – Marcus Tullius Cicero, római szónok, politikus és filozófus (i.e. 106 - i.e. 43)
18. **Argosz** – görög város a Peloponnészosz-félszigeten
19. **Lükia** – állam Kis-Ázsiában, jelentése: a “Fény országa”
20. **Sztrabón** – Ókori görög történész, földrajztudós (i.e. 64/63 – i.sz. 23/24)
21. **Návplio** – görög város
22. **Homérosz** – ókori görög költő, az “Ilias” és “Odüsszeia” eposzok szerzője (i.e. 12-11.század körül élt feltehetően)
23. **Trinacria** – ma Szicília
24. **Lilybaeum**– egy öböl és város neve Olaszországban - Marsala
25. Etna – vulkán Sziciliában

26. **Faraglioni** – annak a szigetnek a neve, ahol a küklpszok éltek
27. **Catania** – megye Olaszországban
28. **Val di Demone** – jelentése: az Ördögök völgye, Catania északi részén helyezkedik el
29. **Neptunus** – a római mitológiában a tenger istene
30. **Thoósza nimfa** – tengeri nimfa
31. **Amphitrité** – Poszeidón felesége
32. **Stilbe nimfa** – feltételezhetően Polüphémosz anyja
33. **Amüimóné** – feltételezhetően Polüphémosz anyja
34. **Elatus** – feltételezhetően Polüphémosz anyja
35. **Argonauták** – Argó hajó nevéből, ezzel a hajóval Iaszón vezetése alatt Kolkhiszban megszerezték az ott őrzött aranygyapjút
36. **Platón** – régiesen Plátó, ókori görög idealista filozófus (i.e. 428/7 - 348/7)
37. **Aelian**(*Claudius Aelianus*) – (170-222) római filozófus, tanár és rétor
38. **Edesszai Theophilosz** – (695 – 785) szír tudós Edesszából (Edessza mai nevén Urfa, Törökországban található)
39. **Hieronimus Fabricius** – olasz tudós 1537-1619

40. *Aranyszájú Szent János* – (344-407) Konstantinápoly érseke. Joannész Khrüszosztomosz vagy másként Antiochiai János

41. *Priamosz*–Hektór és Parisz apja, Trója király

**Heinrich Friedrich von Diez "Az újonnan
felfedezett oguz, és a homéroszi küklpsz
összehasonlítás" című előszavának és a "Mese
arról, hogyan ölte meg Baszat Tepegözt"
című történet fordítói**

1. **Azeri** - *Telman Kazimov (Bakui Szláv Egyetem docense),
Ravan Hasanov (Bakui Nemzetközi Multikulturális
Központ vezetőtanácsadója)*
2. **Német** - *Heinrich Friedrich von Diez (Neves német
keletkutató és diplomata)*
3. **Avar** - *Camila Keyserovskaya (az ANTA* Nyelvtudományi
Intézetének kutató munkatársa)*
4. **Kínai** - *Ley Chen (A Kínai Népköztársaságban megjelenő
folyórait, a "Kínai Fiatalok" munkatársa)*
5. **Örmény** - *Qafar Çakhmaqli (a törökországi Erciyes
Egyetem docense, újságíró)*

---

* ANTA – Azerbajdzsán Nemzeti Tudományos Akadémia

6. **Arab** - Ahmad Sami (az egyiptomi Ain Shams Egyetem docense, az Azerbajdzsánban található Egyiptomi Kulturális és Oktatási Kapcsolatokért Felelős Központjának igazgatója)
7. **Perzsa** - Möhsün Nağısoylu (az ANTA levelező tagja, professzor), Şahla Abdullayeva (Azerbajdzsán Köztársasági Elnöki Hivatalának Politikai Archívuma Tanácsadója)
8. **Francia** - Michel Bozdemir (a francia INALCO*Egyetem professzora), Gülüş Ağamammadova (író)
9. **Grúz** - İmir Mammadli (Költő, író és fordító)
10. **Hindi** - Sudha Svarnakar (a braziliai Paraiba Egyetem professzora)
11. **Khinalug** - Zakir Ağayev (Azerbajdzsán khinalug közösségének képviselője, fordító)
12. **Angol** - Anne Thompson-Ahmadova (író és fordító)
13. **Olasz** - Daniel Franzoni (az olaszországi Genovai Egyetem munkatársa, fordító)
14. **Kurd** - Fahraddin Paşayev (az azerbajdzsáni Ronahi Kurd Kulturális Központ elnöke, fordító)
15. **Lezg** - Sadaqat Kazimova (az Azerbajdzsánban megjelenő " Samur" folyóirat főszerkesztője, írói, publicista)

---

* INALCO – Keleti Nyelvek és Kultúrák Intézete (Párizs)

16. **Magyar** - Erdélyi Melinda Mónika (Turkológus,
a magyarországi Eötvös Loránd Tudományegyetem
doktorandusz hallgatója)
17. **Orosz** - Seyfal Hasanov (Bakui Szláv Egyetem docense)
18. **Török** - Fikret Türkmén (a törökországi Ege Egyetem
professzora)
19. **Tális** - Mehman Qarakhanoglu (Költő, kritikus és fordító)
20. **Tat** - Rakhşanda Bayramova (az azeri tat közösségének
képviselője, történész)
21. **Udi** - Robert Mobili (Azerbajdzsán "Albán-Udi
Keresztény Közösségének" vezetője, a Bakui Állami
Egyetem vezető tudományos munkatársa), Rafiq Danaqari
(Azerbajdzsán "Albán-Udi Keresztény Közösségének"
képviselője, fordító)
22. **Ukrán** - Mehman Salmanov (az Ukrán Nemzeti Televízió
és Rádió Közvetítő Vállalat(NTKU) munkatársa, fordító),
Olena Semenchuk (az NTKU irodalmi szerkesztője)
23. **Japán** - Takayuki Yokota Murakami (a japán Osaka
Egyetem professzora)
24. **Héber** - Tarana Hüseyinbalayeva (Bakui Állami Egyetem
docense), Hadas Melekh (az izraeli 3-as számú iskola
tanára, fordító)

25. Görög - *Saida Mehdiyeva* (Bakui Szláv Egyetem
munkatársa, az azerbajdzsáni Görög Argó Egyesület
elnöke)

Tartalomjegyzék

Azerbajdzsán elnökének rendelete a Dede Korkut
Könyve című desztán első német fordítása és kiadása
200 éves évfordulójának megünneplése alkalmából.....4

Von Dieznek szeretettel (Bevezetés).....7

Heinrich Friedrich von Diez

Az újonnan felfedezett oguz, és a homéroszi
küklopsz összehasonlítása.....11

“Mese arról, hogyan ölte meg Baszat Tepegözt” 43

A Dede Korkut Könyve című eposzról.....65

Heinrich Friedrich von Diez élete és munkássága.....68

Tárgy- és névmutató.....71

Fordítók.....75

*Szerkesztő - Alish Aghamirzayev
Tervező - Metanet Garaxanova*

Közzétett: 05. 11.2015. Formátum: 70x100: 1/32. Tiraj: 1000.

*«Mutarjim» KNK
Az1014, 125, Rasul Rza utca., Baku, Azerbajdzsán
Tel.: (+994) 596 21 44, e-mail: mutarjim@mail.ru
www.mutercim.az*